

TOMA AKVINSKI

DRŽAVA

Prijevod s latinskog izvornika i bilješke
TOMO VEREŠ

Suradnik
MATEJ JELIČIĆ

GLOBUS / ZAGREB

obveze prema svećenicima i levitima za uzdržavanje njihova života, na primjer desetine, prvine i mnoge druge slične stvari. Prema tome, trebalo je donijeti neke obveze i u pogledu uzdržavanja vladara naroda, osobito zato što im je bilo zabranjeno primati darove, kako se vidi u *Knjizi Izlaska* 23,8: *Ne primajte darove što zasljepljuju čak i razborite ljude te izopačuju riječi pravednika.*

5. Napokon, kao što je kraljevstvo najbolja vladavina, tako je tiranija najgore izopačenje vladavine. No Gospodin je postavljenom kralju dao i tiransko pravo, jer se u *Prvoj knjizi o Samuelu* 8,11 i sl. kaže: *Ovo će biti pravo kralja koji će kraljevati nad vama: uzimat će vaše sinove...* Prema tome, Zakon je donio nežgodne odredbe u vezi s postavljanjem vladara.

Ali protiv navedenih razloga je činjenica da se u *Knjizi Brojeva* 24,5 ističe divan poredak izraelskog naroda: *Kako su ti lijepi šatori, Jakove, i stanovi tvoji, Izraele!* A ljepota narodnog poretka zavisi od dobro postavljenih vladara. To znači da je narod bio opskrbljen dobrim vladarima

Odgovaram: Kad je riječ o dobrom rasporedu vladarâ u nekoj državi ili u nekom narodu, valja obratiti pozornost na dvije stvari. Prva je da svi članovi imaju nekog udjela u upravi; time se naime čuva mir u narodu te svi vole i čuvaju takav poredak, kako se kaže u II. knj. *Politike*.³ Drugo, valja pripaziti na vrstu vladavine, odnosno na poredak upravnih tijela. Takvih ima više vrsta, kako iznosi Filozof u III. knj. *Politike*⁴, ali glavni su kraljevstvo u kojemu vlada jedan krepotan čovjek; i aristokracija, to jest vladavina najboljih, u kojoj vladaju neki malobrojni krepoti ljudi. Prema tome, najbolji poredak vladara u nekoj državi ili u nekom narodu je onaj u kojemu se jedan krepotan čovjek stavlja na čelo svih ostalih, a pod njim su neki valjani suvladari. Ali takva uprava ipak pripada svima, bilo zbog toga što se dotični izabiru između svih, bilo zato što ih svi izabiru. Najbolje državno uređenje je ono koje je dobro složeno od kraljevstva u kojemu je jedan na čelu svih, zatim od aristokracije, ukoliko mnogi krepoti sudjeluju u vladanju, i od demokracije, to jest od vlasti naroda, ukoliko se vladari mogu izabrati iz puka i puku pripada njihov izbor.

A to je bilo ustanovljeno prema božjem zakonu. Naime, Mojsije i njegovi nasljednici vladali su kao pojedinci pretpostavljeni svima, što je bila neka vrst kraljevstva. A bila su također izabrana sedamdeset i dva krepota starca; kaže se naime u *Ponovljenom zakonu* 1, 15: *Zato sam uzeo prvake iz vaših plemena, ljude pametne i ugledne, te ih postavio za poglavare.* To je bio aristokratski element. A demokratski

³ Usp. pogl. 9, 1270 b 17–19.

⁴ Sličnu misao o »miješanoj vladavini« kao najboljem državnom uređenju iznio je Toma u 95. pitanju, čl. 4, odg.

element je bio u tome što su se oni izabirali iz cijeloga naroda; kaže se naime u *Knjizi Izlaska* 18,21: *Proberi između svega puka ljude mudre...*, a također se iznosi da ih je izabrao narod; stoga se kaže u *Ponovljenom zakonu* 1, 13: *Izaberite stoga iz svojih plemena ljude pametne...* Iz toga je jasno da je Zakon postavio najbolji poredak vladara.⁵

Odgovor na 1. razlog: Bog se na poseban način brinuo za vladanje izraelskim narodom. Zato se kaže u *Ponovljenom zakonu* 7,6: *Tebe je Gospodin Bog tvoj izabrao da budeš njegov poseban narod.* Stoga je Gospodin sebi zadržao pravo postavljanja vrhovnog vladara. Prema *Knjizi Brojeva* 27,16 Mojsije je upravo to molio: *Neka Gospodin Bog duhova u svakom tijelu postavi čovjeka nad ovom zajednicom.* Tako je poslije Mojsija božjim naređenjem postavljen za vladara Jošua, a također čitamo u *Knjizi Sudaca* 3,9 i sl. u vezi sa svakim pojedinim sucem koji je došao poslije Jošue, da je Bog *podigao narodu izbavitelja* i da je *duh Gospodina bio u njima.* Stoga Gospodin izbor kralja nije povjerio narodu, nego je to sebi zadržao, kako se vidi iz *Ponovljenog zakona* 17, 15: *Postavit ćeš za kralja onoga koga odabere Gospodin Bog tvoj.*

Odgovor na 2. razlog: Kraljevstvo je najbolja vladavina za narod, ako se ne pokvari. Ali, budući da se kralju daje velika vlast, kraljevstvo se lako izopačuje u tiraniju, osim ako je izvanredno krepstan onaj kojemu se povjerava takva vlast, jer kao što kaže Filozof u IV knj. *Etike*,⁶ samo krepstan čovjek može nositi velika blaga. No malo je onih koji su savršeno krepstani, a osobito su Židovi bili surovi i skloni pohlepi, a ti poroci najviše strovaljuju ljude u tiraniju. Zbog toga im Gospodin u početku nije dao kralja s potpunom vlašću, već suca i upravitelja da ih štiti. Ali poslije je na molbu naroda kao ogorčen dao kralja, što se vidi iz onoga što je rekao Samuelu u *Prvoj knjizi o Samuelu* 8, 7: *Nisu odbacili tebe, nego su odbacili mene, ne želeći da ja kraljujem nad njima.*

Ipak je u početku⁷ donio neke odredbe u vezi s postavljanjem kralja, i to najprije u vezi s načinom njegova izbora. Dvije su odredbe donesene: prvo, da u izboru kralja čekaju na sud Gospodina i da ne izabiru kralja iz drugoga naroda, jer takvi kraljevi malo suosjećaju s narodom kojemu se stavljaju na čelo i, dosljedno tome, ne brinu se za

⁵ Ipak, prema Tomi, nijedan politički poredak nije u sebi savršen. Načelno je najbolji onaj koji predstavlja »mješavinu« monarhije, aristokracije i demokracije. U starom vijeku tu su misao zastupali Polybios (201–120 pr. Kr.) i Ciceron, a u novome Locke i Montesquieu. Zavisi od konkretnih povijesnih i društvenih prilika kako ih treba provesti u djelo ili koji element valja jače naglasiti. Tako Toma u svom djelu *O kraljevstvu*, uvjetovan anarhijskom situacijom u Ciparskom kraljevstvu, naglašava monarhijski element radi uspješnijeg rješavanja te situacije (Usp. *Bulletin thomiste*, 1930, str. 153–154). No smatra da se sva tri politička poretka mogu izroditi: monarhija u tiraniju, aristokraciju u oligarhiju, a demokracija u svojevrsnu anarhiju.

⁶ Usp. pogl. 8, 1124 a 30 – b 6.

⁷ Usp. *Ponovljeni zakon* 17,14 i sl.

Ali protiv navedenih razloga govori to što se u *Drugoј poslanici Korinćanima* 12,20 bune spominju kao različite od drugih grijeha.

Odgovaram: Buna je poseban grijeh, koji ima nešto zajedničko s ratom i svađom (*rixa*), a u nečem se razlikuje od njih. S njima joj je zajedničko to da uključuje neko suprotstavljanje. Razlikuje se od njih u dvije točke. Prvo, rat i svađa uključuju stvarni (*in actu*) međusobni sukob, dok se za bunu može reći da je ili stvarni sukob ili priprema za takav sukob. Zato se u Primjedbi na *Drugu poslanicu Korinćanima* 12, 20 kaže da su bune »ustanak na bitku« (*tumultus ad pugnam*), naime, kad se neki ljudi, odlučivši da se bore, pripremaju na bitku. Druga je razlika među njima u tome što se rat, u pravom smislu riječi, vodi protiv vanjskog neprijatelja, naime, naroda protiv naroda, a svađa nastaje između pojedinca i pojedinca, ili između dviju malobrojnih skupina, dok je buna, u pravom smislu riječi, sukob između dva nesložna dijela jednog naroda, to jest kad se jedan dio građana digno na ustanak protiv drugog dijela. Upravo zato što se protivi posebnom dobru, naime, jedinstvu i miru naroda, buna i jest poseban grijeh.

Odgovor na 1. razlog: Bunitelj se naziva onoga koji potiče na bunu. Budući da buna unosi nekakvu neslogu, bunitelj je onaj koji ne raspiruje bilo kakvu neslogu, nego neslogu između dijelova nekog naroda. No bunom ne griješi samo onaj koji sije neslogu, nego i oni koji se žestoko međusobno svađaju.

Odgovor na 2. razlog: Buna se razlikuje od raskola u dvije točke. Prvo, dok se raskol protivi duhovnom jedinstvu društva, naime, crkvenom jedinstvu, dotle je buna upravljena protiv vremenitog ili svjetovnog jedinstva naroda, to jest jedinstva države ili kraljevstva. Drugo, dok raskol nije nikakva priprava na tjelesnu bitku već unosi samo duhovnu neslogu, dotle je buna priprava na tjelesnu bitku.

Odgovor na 3. razlog: Buna, kao i raskol, spadaju pod neslogu. I jedno i drugo je, naime, određena vrst nesloge, ne između pojedinaca, već između dijelova društva.

Članak 2

Je li buna uvijek smrtni grijeh?

Čini se da buna nije uvijek smrtni grijeh:

1. Naime, kako je vidljivo iz spomenute Primjedbe (čl. 1), buna znači *ustanak na bitku*. No bitka nije uvijek smrtni grijeh, nego je katkad pravedna i dopuštena, kako je već utvrđeno.⁵ Zato buna tim više može biti bez smrtnog grijeha.

⁵ Usp. p. 40, čl. 1; p. 41, čl. 1.

2. Osim toga, kako je već rečeno (čl. 1 odg. 3), buna je neka vrst nesloge. No nesloga može biti bez smrtnog grijeha, a katkad i uopće bez grijeha. Prema tome, to vrijedi i za bunu.

3. Napokon, slavljene su oni koji narod oslobađaju od tiranske vlasti. No to se ne može izvesti lako i bez nekog razdora u narodu, jer dok jedan dio naroda nastoji podržati tiranina, drugi ga nastoji zbaciti. Prema tome, buna se može dići bez grijeha.

Ali protiv toga Apostol u *Drugoj poslanici Korinćanima* 12,20 zabranjuje bunu zajedno s drugim smrtnim grijesima koji su navedeni. Dakle, buna je smrtni grijeh.

Odgovaram: Kako je već rečeno (čl. 1 odg. 2), buna je upravljena protiv jedinstva mnoštva, to jest naroda, države ili kraljevstva. Augustin u II. knjizi *O državi božjoj*⁶ kaže kako mudraci (*sapientes*) izrazom »narod« ne označavaju bilo koji skup mnoštva, nego skup udružen osjećajem prava i zajedničke koristi. Iz toga jasno proizlazi kako je jedinstvo protiv kojeg je upravljena buna jedinstvo prava i zajedničke koristi. Očito je, dakle, da je buna upravljena i protiv pravde i protiv zajedničkog dobra. Zato je ona po svom rodu smrtni grijeh, toliko teži koliko je zajedničko dobro na koje udara buna veće nego privatno dobro koje ugrožava svađa.

No grijeh bune se prvotno i poglavito odnosi na one koji je dižu: njihov je grijeh najteži. Na drugom su mjestu oni koji ih slijede i koji poremećuju zajedničko dobro. Međutim, za one koji brane zajedničko dobro i koji im se odupiru, ne može se reći da su bunitelji, jednako kao što se ne nazivaju svađalicama oni koji se brane, kako je već rečeno.⁷

Odgovor na 1. razlog: Bitka je dopuštena kad se vodi na zajedničku korist, kako je već rečeno.⁸ No buna je protiv zajedničkog dobra naroda. Prema tome, uvijek je smrtni grijeh.

Odgovor na 2. razlog: Nesloga u vezi s onim što nije očito dobro može biti bez grijeha. No nesloga u vezi s onim što je očito dobro ne može biti bez grijeha. A upravo takva nesloga je buna, jer je upravljena protiv narodne koristi koja je očito dobra.

Odgovor na 3. razlog: Tiranska vladavina nije pravedna, jer nije upravljena prema zajedničkom dobru, nego prema privatnom dobru vladara, kako utvrđuje Filozof u III. knj. *Politike*⁹ i u VII. knj. *Etike*¹⁰. I zato rušenje takve vladavine nema značaj bune, osim onda kad se tako nekontrolirano ruši tiranska vladavina da mnoštvo podanika veću

⁶ Usp. *De civitate Dei*, c. 21, u PL 41, 67.

⁷ Usp. p. 41, čl. 1.

⁸ Usp. p. 40, čl. 1.

⁹ Usp. pogl. 5, 1279 b 6.

¹⁰ Usp. pogl. 10, 1160 b 8.

štetu trpi od nastalog rušenja negoli od tiranske vladavine. Međutim, veći je bunitelj onaj tiranin koji u narodu koji mu je podložan raspiruje neslogu i bunu kako bi mogao sigurnije vladati.¹¹ To je tiranski, jer je upravljeno prema vlastitom dobru vladara, a na štetu naroda.

¹¹ Suvremeni čitalac, nažalost iz vlastitog iskustva, zna kako bunitelji umjetno podvaju narod na osnovi nacionalnih, rasnih, klasnih i vjerskih razlika, pa tobožnji ugroženi interes grupe postaje motivom homogenizacije i antagonizma prema drugim grupama. A to takvim vođama služi za to da bi nametnuli svoju diktaturu. Toma upozorava na to i u djelu *O kraljevstvu*, I, pogl. 3.